

Iċ-ċampella, il-plejn u x- xiber: logħob ta' fuq is-swar Maltin

kitba ta' Steve Borg

**Iċ-ċampella: logħba Bormliża
bil-flus u l-ġebel**

Tkellimt ma' Raymond Chircop Taċ-
Ċirott, li joqgħod Bormla nhar it-
Tnejn 7 ta' Ġunju 2004

"Meta tkun fqir trid tara kif se tivvinta l-logħob sabiex tgħaddi l-hin. Logħba minnhom jisimha ċ-ċampellaⁱ, li konna nilgħabu fuq is-sur ta' Santa Liena f'Bormla. Tintlagħab fuq it-torba, mhux il-qatran għaliex inkella jtiru l-flus u ċ-ċampella tibqa mixxa. Tilgħab għal sold, tlett soldi u tmintax irbiegħi. Għal xejn ma tistax tilgħab għax ma hemmx sugu. Sa hamsa u għoxrin ruħ f'logħba konna. Bniedem ikollu ftit flus f'butu. Ikollok xi tlettax-il sena u tilgħab mal-kbar ukoll."

"Xi trid tagħmel biex tilgħab? Issib ġebba barra u taħdimha għall-idejn, li tista' tahtafha sew. Dik insejjuha ċ-ċampella. Imbagħad tagħmel għaxar passi lura mill-*master*, li kienet ġebba wieqfa li warajha jkun hemm il-flus ta' min daħal għal-logħba."

"Hija logħba tal-*Hadd* filgħodu u tintlagħab fuq is-sur. Jien qatt ma smajt li lagħbuha ż-*Żejtun* fejn twelidt. Biex tibda naqtgħu bl-

idejn. Ma tkunx taf kemm se johorġu l-ohrajn u jista' jitla' sa mija. Il-flus tad-dhul fil-logħba jitqiegħdu wara l-*master* u jitgħattew bi ftit trab halli ma jtirux. Twaddab iċ-ċampella biex ittajar il-*master* jew tqarribha lejn il-flus. Mhux faċli li tirbaħ ma' l-ewwel tefgħa. Iċ-ċampella tibqa' tilgħab fejn tinzel u ma tingabarx. Ta' warajk jista' jilgħab fuqek biex iwarrbek, ibieghdek u jidhul flokok hu."

"Jekk tilgħab ma' l-ewwel tefgħa u ċ-ċampella tiġi fuq il-flus, ma tirbaħx jekk il-*master* ikun għadu wieqaf. F'dan il-każ, iċ-ċampella tingabar biex terġa' titfa' minn wara l-linja, dejjem, meta jkun imissek, għaliex sa dak il-hin tkun għadek tilgħab. Jekk il-*master* ikun waqgħa u jkun imissek, għandek dritt li titlob li dan iwaqqfuh. Dan għaliex jekk ikun mimdud ikun hemm ċans kbir li toqorsu, itir il-bogħod mill-flus u ċ-ċampella ta' haddiehor tkun eqreb il-flus u jirbaħ hu."

"Mela biex tirbaħ irid ikollok iċ-ċampella eqreb lejn il-flus mill-*master* li jrid ikun mimdud. Issa jekk il-flus taru u l-*master*, li hu mimdud, ittajar 'l hemm dawn il-flus jintrebħu skond iċ-ċampelli li hemm qribhom. Jistgħu jirbħu anki, ngħidu aħna, sebgha f'daqqa u tirbaħ skond il-flus. Jista' jmisssek ġiex tmintax irbiegħat u iehor jirbaħ tlett skorfini tat-tlett soldi. Dan għaliex jekk id-dhul maqbul ikun xelin, int tkun tista' tpoġġi munita waħda ta' xelin jew jekk trid tnax -il sold."

"Jekk tilgħab, taqleb il-*master* u dan jiġi fuq il-flus, li jkun ktajjen u ċ-ċampella tiġik tmiss mal-flus, ma tiħux jekk dan ikun mimdud. Ġieli jiġru ż-zinnijiet. Tilgħab u l-*master* li jkun mimdud jintlaqat u jiġi wieqaf. Ta' warajk jista' jidhul sħab ma'

min għandu l-*eqreb* ċampella mal-flus sabiex dak li jmissu jilgħab jipprova jwaqqa' l-*master*, jirbaħ l-*iehor* u jaqsam miegħu. Kulhadd ikollhu għajnejn ta' seqer għax ġieli kien ikun hemm aktar minn paga ta' ġimgha qed tilgħab. Trid tkun mohħok hemm għax jaħdmuk."

Il-plejn: logħba tal- Mandraġġara Ġirbin

Tkellimt ma' Lawrence Ċiantar Tal-
Ġimgha mill-Birgu nhar is-Sibt 5 ta'
Ġunju 2004.

"Il-plejnⁱⁱ hija logħba bil-ballun tal-lasktu jew tal-kamoxxa, li kienet tintlagħab il-Mandraġġ tal-Birgu. L-antiki jsejjuha l-bullarⁱⁱⁱ ukoll. Din il-logħba kienet tintlagħab mal-*ħajt* tas-sorijiet ta' Santa Skolastika. Kien kbir u ma kienx hemm twieqi li jtellfu. U s-sorijiet kienu tal-klawsura, mhux se johorġu għalik għaliex qed tħabbat mal-*ħajt* tagħhom minħabba li dawk maqfulin hemm ġew. Mal-*ħajt* inhozzu linja qisha mogħla ġiex piedi mill-art, ġieli b'zebgha^{iv} sewda, ħadra jew li ssib. Min jitfa' jrid jagħti d-daqqa bl-għekiesi ta' ġewwa tal-ponn magħqud jew bil-pala tal-id miftuha."

"Dan irid iħabbat^v 'l fuq mil-linja u l-ballun irid imiss darba mal-art. Jekk il-ballun jolqot il-linja ta' mal-*ħajt*, mela dak li qed jilgħab irid jerga jħabbat. Min ikun imissu jilgħab ma jistax iħalli l-ballun imiss darbtejn mal-art. Jekk jiġri hekk, mela jieħu punt min ta d-daqqa. Min ileħhaq it-tmienja jew il-ħdax jirbaħ. Kull daqqa fiha l-ħsieb. Jekk tkun daqqa tal-għekiesi suppost tkun aktar b'saħħitha, iżda bil-pala tal-id meta tkun hdejn il-*ħajt* qed twiegeb għad-daqqa ta' qablek u kwazi tmewwet il-ballun."

"Ġieli tintlagħab wiehed ma' wiehed, jew tnejn tnejn u anki tlieta tlieta. Logħba tiehu mal-ghoxrin minuta. In-nies li jilgħabuha kienu tan-naħa tal-Mandraġġ, hafna drabi barklora. Joħorġu ġiex xelini jew tmintax irbiegħi 'il wiehed u tirbaħ lira u nofs jew għal xi flixxkun luminata. Niġu sitt gruppi ta' tnejn b'min jitlef jinqala'."

"Fix-Xitwa kienet tintlagħab is-Sibt u l-Ħadd filgħodu, iżda fis-Sajf, wara nofsinħar. Jaqtgħu għal min se jiffa' l-ewwel u dan jibda. Kont stajt tħabbat mal-ħajt kollhu. L-għekiesi tal-ponn iġġibhom pjaga, kollha grif. Hija logħba li trid tuza l-ħażen. Jekk toloqot taħt il-linja titlef. Ilha tletin sena li spiccat. Il-logħba waqfet meta ttieklet il-faccata tas-sorijiet u ġew il-karozzi. Spiccajna li illum lanqas it-tfal tal-Mandraġġ ma jafu x'inh. Iżda l-linja tal-logħob hemm għadha mal-ħajt."

Ix-xiber: logħba bil-flus tad-Due Balli

Tkellimt ma' Roman Cutajar Tal-Ħaddied mill-Belt Valletta nħar il-Ħamis 29 ta' Lulju 2004.

"Niftakar logħba msejġha x-xiber tintlagħab f'nofs in Snin Ħamsin. Kont għadni tifel niġri mat-toroq tad-Due Balli, l-Belt fejn trabbejt. Din il-logħba kienet tintlagħab mas-swar tal-Belt iżda l-aktar ma' dak tal-Baviera. Il-lagħba kienu hafna drabi rġiel mid-Due Balli, sidien tal-briedel jew tal-ħwienet tax-xorb ta' Strada Stretta. Dawn kien ikollhom hafna flus, anki mitt lira fuqhom, fi żmien meta paga ta' raġel kienet xi tlett liri fil-gimgha. U aħna t-tfal, jekk ikollna sikspenz fil-but, konna niskantaw b'dawk il-flus kollha u l-irġiel kienu jkeccuna."

"Tismagħhom jgħidu "Imxi nħabbtu xiber!" "

"Tilmaħ l-irġiel niżlin ta' kuljum in-niżla tal-Fossa fejn idellel wara nofsinħar. Għaliex din aktar tintlagħab fis-sajf għax in-nies toħroġ. Jieħdu sehem minn ġiex sa' anki għaxart irġiel. Kien hemm latrina, illum imtajjra, b'bejt lixx infistat tajjeb mingħajr trab u ġebel u jilgħabu fuqha. Il-logħba tibda billi jiftieħmu għal kemm ħa jilgħabu. Jibdew minn tmintax irbiegħi sa anki tlett liri, hafna drabi b'muniti iżda xi drabi anki b'lori tal-karti li fuqhom jagħmlu bičca ġebła."

"Il-flus li jintlagħbu, jitqieghdu f'linja magenb xulxin 'il bogħod mill-ħajt skond kif miftiehem bejn il-lagħba. Kulhadd jilgħab bis-sold tiegħu, jagħtuh kull forma, anki mgħawweġ halli meta dan jithabbat mal-ħajt ikun jista' jersaq qrib il-flus li hemm fin-nofs. Jaqtgħu t-tokk u min jiġi jibda. Kulhadd kellhu t-tattika tiegħu kif iħabbat is-sold mal-ħajt. Ġaladarba dan jaqgħa mal-art u jkun qrib il-flus, dak li jkun għadu kif lagħab ikejġel b'xibru minn fejn strah is-sold sal-flus. Dak li jilħaq b'xibru jirbaħ. Iżda dan mhux kollox, għaliex jekk b'xibrek tilħaq is-soldi ta' haddieħor toqtolhom, jiġifieri jieqfu mil-logħba. Trid tarahom, kulhadd iġebbed xibru."

"Min imissu jilgħab jerġa' jerfa' soldu, dejjem jekk ikun għadu ħaj. Min kellu l-pala tal-id kbira kellu vantaġġ, u mhux l-ewwel darba jew tnejn li minn kellu xiber zġħir tnaffar. Il-logħba tista' ddum mill-ewwel tefgħa ta' sold sa' anki nofs siegħa, dejjem skond il-bogħod li qed jitfegħu."

"Din il-logħba kontra l-liġi iżda qatt ma rajna pulizija lil hemm. Mhux l-ewwel darba li kienu

jintrebħu hamsa u għoxrin lira f'logħba. Ix-xiber ilha daqs tletin sena li nqatgħet. Hekk kif telqu l-Amerikani u majnat Strada Stretta din bdiet tinqata'."

¹Zaren Busuttill Tal-Lixka jiftakar lixx-juħ ta' Bormla jsejħu lill-munita tattmintax irbiegħi bl-isem ta' campella. Dan fi żmien meta n-nofs lira u l-lira kienu għadhom tal-karti. "Ikun hemm xi wiehed bajjad li se jbajjadlek u jgħidlek "Aġħtini campella!" bhala ħlas. Din f'Bormla tintfiehem bhala munita qawwiġa." 14 ta' Lulju 2004 f' Ħaz-Zabbar.

²Roman Cutajar Tal-Ħaddied mill-Belt Valletta jiftakar varjant ta' din il-logħba li kienet tintlagħab lejn l-1955 mit-tfal tad-Due Balli fuq is-sur ta' Sant Iermu. "Konna nsejħulha Ič-Cama. Min ikun se jħabbat il-ballun irid jičcama isem ta' haddieħor fl-istess ħin biex dak li jisemma jrid ikun pront jaqbad il-ballun qabel ma dan jaħbat darbtejn ma' l-art." 7 ta' Ġunju 2004 f'Wied il-Għajn.

³Tifsira ta' din il-logħba kitibħa Anton Attard fl-artiklu *'Il-logħba tal-bullari fuq is-Sur tat-Toqba, fil-Birgu'*. Dan ġie mitbugħ f'L-Imnara, Ħarga 23, volum 6 numru 2 fil-1999. Jien ħassejt li kien hemm xi tagħrif siewi iehor marbut ma' din il-logħba li huwa xieraq li jiġi ddokumentat.

⁴Johnny Elseworth jgħidli li "xi ħadd jaħdem Sant' Anġlu kien iddobba xi laned kbar taz-zebgha tal-laneč tal-Inglizi, li jużaw għall-qiegh sabieħ ma jzommx kočeli. Kienet lewn demm il-barri, qisha maroon, aħmar dagħmi. Tgħidx kemm kienet tajba għaliex ma' kull daqqa tal-ballun tal-kamoxxa mal-ħajt, din kienet terħi z-zebgha, turi li ntlagtet il-linja u b'hekk taqta' hafna paroli u ġlied." 5 ta' Ġunju 2004 fil-Birgu.

⁵Ġuzi Ġiantar il-Kaxma, mandraġġar ġirbi, jgħarrafni li "min ikun se jibda l-logħba irid jgħid "Se nitma' jien", għaliex int tkun qed titma' l-ballun lill-ħajt. Kieku fit-tennis, bl-Ingliz tgħid "It's my service". 7 ta' Ġunju 2004 fil-Birgu.